

PÆDAGOGISK

e><trakt
VIDEN VIA PRAKSIS

I dette nummer bl.a.:

**TALELYSTEN DUKKER
OP UDE I HAVEN**

**KINESISKE TEGN ER
HVERDAG I TUMLEHAVEN**

**SPROGPLEJERSKEN KOMMER PÅ
HJEMMEBESØG**

**RAPPEN SKABER SPROGNØRDER
OG RIMSMEDE**

TEMA:

SPROG SPROG SPROG

Der var **EN** vampyr
der **spiste**^{en} **TYR**...

Få
Pædagogisk
Extrakt direkte
i din inbox

Hvor peger
pilen hen?

Sproglige
sidegevinster

Tidlig skrift

➤	Fra redaktøren: Sproget brænder	Side 02
➤	Leder: Tag rollen som sproglig guide, læremester, og inspirator	Side 03
➤	Tidlig skrift i Æblehaven	Side 04
➤	For lille til at lære	Side 04
➤	Studiekreds åbner for læring	Side 07
➤	Studiekredsen er et fedt læringsrum	Side 07
➤	Skriftsprog allerede i børnehaven	Side 08
➤	Det der, det er arabisk	Side 09
➤	Talelysten dukker op ude i haven	Side 11
➤	Sprog er krop og musik	Side 14
➤	Det er ikke Emma Gad	Side 17
➤	“Jeg vil dø i min Fatboy”	Side 18
➤	Hvad er et godt sprogmiljø?	Side 19
➤	Den røde tråd i sprogarbejdet	Side 21
➤	Når pædagogens rolle også omfatter læring – og læremidler	Side 23
➤	Sprogplejersken kommer på hjemmebesøg	Side 25
➤	Forældres engagement støtter sproget	Side 26
➤	Anmeldelse: Inkluderende sprogtræning	Side 27
➤	OrdApoteket	Side 28
➤	Derfor er rollen som sprogvejleder betydningsfuld for mig ..	Side 29
➤	Sprogvejlederuddannelsen	Side 32
➤	Hvor peger pilen hen?	Side 33
➤	Fremtidens dagtilbud	Side 34
➤	Koncept eller professionelt skøn	Side 35

Sproget brænder...

Det er stærke sager at læse Yahya Hassans nye og omdiskuterede digtsamling, hvor den unge digterdebutant hænger systemet og statens professionelle til tørre i én lang eksplosiv udladning af vrede, smerte, sorg og afmagt.

Rytme og rim brænder sig fast og kryber ind under huden. Ord bringer billeder frem på nethinden og udløser smag i mundhulen. Det er sprog. Sprog, der brænder...

I dette nummer af Pædagogisk Extrakt sætter vi fokus på pædagogens rolle som formidler og forløser af sprog. Vi peger på de mangfoldige måder, hvorpå pædagoger kan skabe plads og rum for, at børn, brugere og ”bøller” kan komme til orde og finde deres eget sproglige udtryk. Netop som det lykkes for Yahya Hassan.

Vinår hele vejen rundt, når vi fortæller om Rapakademiet – hvor Yahya Hassan trådte sine verse-fødder - og hvor rollemodeller stadig tilbyder æstetiske og skabende rum i Ghettomiljøet. Når vi følger med Sprogplejersken og SFO-pædagogen på arbejde og mærker skriftsproget sprælle i Æblehaven og Tumlehaven. Vi trækker i gummistøvlerne og lader sproget spire hos funktionsnedsatte i haven på Skovlund og tager vores egen medicin, når vi åbner Sprogapoteket, og ser hvad det gemmer.

God fornøjelse – og godt nytår!

Jeanette Svendsen
Redaktør
jesv@viauc.dk

**Følg os på Facebook og kom med ideer til temaer, vi skal tage op.
Har du selv lyst til at få din stemme hørt så kontakt:**

BLÅBOG

Jeanette Svendsen
Lektor på Pædagoguddannelsen i
Horsens og redaktør af Pædagogisk
Extrakt.
jesv@viauc.dk

TAG ROLLEN SOM

SPROGLIG GUIDE, LÆREMESTER OG INSPIRATOR

Af Peter Møller Pedersen, pmp@viauc.dk

Det er efterhånden et veldokumenteret faktum, at pædagoger spiller en afgørende rolle for børns sprogudvikling. Pædagogers målrettede sprogarbejde danner grundlaget for den videre sproglige dannelse og uddannelse senere i livet.

Mere end rim og remser

Sprogarbejde i en pædagogisk sammenhæng er andet og mere end rim og remser og dialogisk læsning i børnehaven. Pædagoger har også en rolle som sproglig guide, som inspirator og forløser af sprog i forhold til andre målgrupper.

Sproglig forløsning

Med udgangspunkt i projektet "Haven i pædagogisk arbejde" fortæller Karen Møller Jensen, hvordan mødet med jord, vækst og kartofler kastede uventede sproglige gevinster af sig. I haven begyndte de svært funktionsnedsatte brugere nemlig at tale. Projektet understreger pædagogers vigtige rolle som "forløser af sprog". En rolle som Thorbjørn Bech Rossen, Rapakademiet, bekræfter og folder ud i artiklen "Det er ikke Emma Gad".

Uddannelse styrker pædagogers fælles begreber og metoder

De seneste års målrettede sprogindsats betyder, at pædagoger har fået et fælles begrebsapparat. Den pædagogiske sektor er i det hele taget kommet rigtig langt med et vidensbaseret og metodebevist fokus på sprog og sprogstimulering. Både i forhold til børn og andre målgrupper.

Dette høje, faglige niveau vedligeholdes og udbygges gennem uddannelse. Og her er VIAs Sprogvejlederuddannelse et oplagt bud.

Læs om uddannelsen i magasinet, hvor pædagog Irene Lorentzen fortæller om sin rolle som sprogvejleder.

Status – og endnu uforløste potentialer

Blot få klik rundt i Pædagogisk Extrakt afslører, at vi er kommet langt med sprogudvikling i den pædagogiske sektor. Dette temanummer gør status og fortæller om gode sprogmiljøer og ny sprogpraksis i dagtilbud og SFO'er. Samtidig diskuterer vi de dilemmaer, det rejser, når evidensbaseret "trumfer" pædagogers eksisterende sprogarbejde.

Vi spørger ministeriets mand, hvor den sprogpoltiske pil peger hen. Og samtidig appellerer vi til, at det eksperimenterende og forløsende sprogarbejde, der sker udenfor børnehaven, også får plads og status.

Rigtig god læselyst -
og på gensyn i 2014.

BLÅBOG

Peter Møller Pedersen
Uddannelseschef for Pædagoguddannelsen i VIA
pmp@viauc.dk

“Den pædagogiske sektor er i det hele taget kommet rigtig langt med et vidensbaseret og metodebevist fokus på sprog og sprogstimulering

Redaktionsansvarlig:

Jeanette Ringgard Svendsen, jesv@viauc.dk

Layout:

Jytte Stoustrup, jyst@viauc.dk

Journalist:

Hanne Duus, hd@viauc.dk

Produktion:

VIA Kommunikation, 2013

TIDLIG SKRIFT I ÆBLEHAVEN

I Æblehaven er skriftsproget en helt naturlig del af børnenes hverdag.

Af Annika Wiwe, aw@viauc.dk. Programmedarbejder Videncenter for Sprog, Læsning og Læring, VIA UC.

Arbejde med skriftsprog i hverdagen er forholdsvis let at implementere. Ligesom fokus på ord og bogstaver giver en større skriftsproglig viden og generel større sproglig opmærksomhed i den samlede børnegruppe. Det viser resultaterne fra projekt "Tidlig skrift i Æblehaven", et udviklingsprojekt i samarbejde mellem Daginstitutionen Æblehaven i Holstebro, BUPL og Videncenter for Sprog, Læsning og Læring, VIA UC.

Fokus på børnenes hverdag

Projektets idé og mål er at udvikle en skriftsprogspædagogik, med fokus på, at skriftsproget skal indgå naturligt og meningsfuldt i børnenes hverdag gennem aktiviteter, samtaler og leg.

Skriftsprogsarbejdet tager afsæt i hverdagens muligheder for at samtale om, lege med og sanse skrift. Arbejdet er spændende og personligt for det enkelte barn, fordi pædagogerne tager udgangspunkt i barnets udviklingstrin, erfaringsverden og interesser.

Alle børn er interesserede

Dermed ligger projektets skriftsprogspædagogik i forlængelse af den pædagogik, Æblehaven og andre danske daginstitutioner allerede praktiserer på andre områder.

Projektet viser, at alle børn er motiverede for og interesserede i skriftsprog, men med mange forskellige afsæt.

Læs mere

Læs mere om det teoretiske grundlag for at udvikle en dansk skriftsprogspædagogik i vuggestue og børnehave. Og få masser af konkrete billed-, tekst-, og videoeksempler på, hvordan du kan arbejde med tidlig skriftsprog i din institution i folderen Tidlig skrift i Æblehaven.

Annika Wiwe

FOR LILLE TIL AT LÆRE – OM TIDLIGT SKRIFTSPROG I VUGGESTUE OG BØRNEHAVE

Barnets fortrolighed med det skrevne sprog øger chancen for læsesucces og giver fremtidig adgang til viden og tekstbårne fællesskaber som Facebook og Twitter. Derfor skal pædagogen følge selv helt små børns nysgerrighed mod det skrevne ord

Af Pædagogstuderende på Pædagoguddannelsen i Holstebro Trine Meier Bang

Voksne skriver indkøbssedler, huskesedler, læser e-bøger og reklamer fra butikkerne – og børnene ser med. Vi sms'er, mailer, poster på Facebook eller Twitter – og børnene er med på sidelinjen. Den danske læseforsker Kjeld Kjertmann skriver i artiklen "Sprogudvikling og sprogspædagogik i det moderne videnssamfund" at "brugen af informationsteknologi har gjort beherskelse af skriftsproget til den vigtigste moderne kulturteknik".

Og han benævner i denne sammenhæng også personer uden tilstrækkeligt tale- og skriftsprog som 'sprogløse'. Set i det lys, kan man kun betegne de skriftsproglige kompetencer som yderst vigtige i barnets udvikling.

Studiekreds i børns tidlig skriftsprog

Interessen for børns tidlige skriftsprog er derfor blevet omdrejningspunkt for en studiekreds på Pædagoguddannelsen Holstebro. Her har studerende og undervisere i fælleskab tilegnet sig viden om og gjort sig erfaringer med netop de mindre børns udvikling af et tidligt skriftsprog - emergent literacy.

I forlængelse af studiekredsens arbejde giver denne artikel et indblik i de fordele, der følger med et tidligt fokus på skriftsproget. Og artiklen kommer samtidig med en række eksempler på, hvordan tilegnelsen af skriftsproget kan inkorporeres som en helt naturlig del af barnets hverdag.

Trine Meier Bang

Skrift hører da til i skolen

Nogenvilstadighavedenholdning,atlæseindlæringen først for alvor bør starte i skolen. At børn indtil da skal have lov at lege uden krav om at underlægge sig det, der betragtes som formel undervisning. I de senere år er der dog sket et opbrud i den skarpe opdeling mellem dagtilbud og skole, mellem fri leg og læring. Et eksempel er dagtilbudslovens pædagogiske læreplaner fra 2004, hvori det blandt andet præciseres, at barnets naturlige nysgerrighed overfor det skrevne sprog skal bakkes op.

Tidligt fokus på skriften

Og der er god grund til at nedbryde en firkantet opdelingogladeeteksplcitfokus påskriftsprogfylde i vuggestuer og børnehaver. Emergent literacy handler nemlig ikke om at sætte småbørn på skolebænken, men om at inddrage skrift på måder, som virker logisk for barnet. Den New Zealandske læseforsker Marie Clay fandt i sine studier tilbage i 1966 frem til, at børns tilegnelse af skriftsproget begynder tidligt og netop foregår i sociale sammenhænge. Samtidig

fandt hun, at læringen ikke er koncentreret til bestemte fora, men sker overalt, hvor barnet befinder sig i hverdagen.

Barnet lærer skriftsprog ved at observere

Nyere forskning peger på, at barnet lærer skriftsproget blandt andet ved at engagere sig i sin egen verden. Ved at observere de nærmeste voksne – og ved selv at være udforskende. Det vil altså sige, at skriftsprogskulturen kan indlejres tidligt i barnet, blot ved at det tilbringer tid sammen med andre, der bruger skriftsproget.

At kigge med over skulderen

I hvor høj grad barnet selv bliver opmærksom på skriftsproget, afhænger til dels af, om den voksne lader barnet se med over skulderen. Eksemplet kan være indkøbssedlen. At skrive og læse den sammen med barnet kan både give anledning til at styrke barnets talesprog og ordforråd. Med en samtale om dagligvarer. Men altså også ved at indføre barnet i billedet af, hvordan ordene æbler, mel og mælk ser

**Emergent literacy
betyder tidlig eller
gryende skrift**

ud på skrift, styrkes barnets forståelse af det skrevne sprog. Med tiden vil barnet kunne genkende ordene i andre situationer, måske i en højt-læsningsbog eller i daginstitutionens køkken. Dette giver ikke blot barnet en følelse af stolthed over at blive indlemmet i voksenverdenen. Men det kan også være et skridt på vejen til at skille ordene ad i mindre dele, og fx opdage, at 'mælk' starter med det samme bogstav som 'mor'.

Opmærksomhed på sproglyde

Barnets kendskab til bogstaver er en af de færdigheder, der indikerer, hvordan den første læsning kommer til at forløbe. Ligesom undersøgelser også har vist en stærk sammenhæng mellem kvaliteten af den tidligste læsning og barnets senere færdigheder i at læse.

Men kendskabet til bogstaverne er ikke nok. Der skal også være opmærksomhed på de enkelte sproglyde. Børn, som har god opmærksomhed på ordets lyd, kan også bedre bruge et i forvejen godt kendskab til bogstaverne. Og i den forbindelse er det oplagt at inddrage tidlige skriftsprogaktiviteter i dagtilbud. De kan være med til at udvikle et godt fundament for barnets sprogudvikling, især hvis de hele tiden er

afstemt efter og tager udgangspunkt i, hvor barnet er, og hvad det er optaget af i øjeblikket.

Når barnet fx bliver interesseret i at skrive sit eget eller fars og mors navn, kan det være starten på en samtale om bogstavernes lyd og udseende.

B som i Bilka

På samme måde kan pædagogen eller forældrene udnytte, at barnet med tiden kommer til at kende mange logoer, fx Lego, Disney eller Bilka. Barnet ser nemlig i starten på disse ord som et billede (logografisk læsning). Og hvis den voksne leder barnets opmærksomhed hen på de enkelte bogstaver, vil barnet hurtigt opdage, at B'et i Bilka, går igen, når han eller hun gerne vil skrive navnet på en tegning af hunden Basse.

Rettet mod sprog, rettet mod fremtiden

Tidlig skriftsprogstilgang drejer sig altså ikke om at forcere en udvikling, men bare om at fange øjeblikket. Og barnets naturlige nysgerrighed. Dette vil både skabe mulighed for nære relationer mellem den voksne og barnet, der oplever at blive set i sin rettet mod noget. Der åbnes for skriftsproget som en vigtig faglig og kulturel kompetence i barnets fremtid.

“

Barnet opdager, at ordet "mælk" starter med det samme bogstav som "mor"

Læs mere om børn og skriftsprog

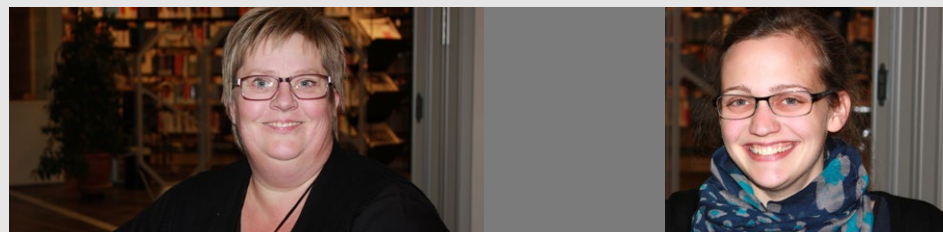
- Fast, C.. (2009). Literacy. I familie, børnehave og skole. Århus: Klim
- Hjort, K. (2009). Den magiske skrift. Herning: Special-pædagogisk forlag
- Madsbjerg, S. og Friis, K. (red.) (2012). Skrivelyst i børnehaven. København: Dansk Psykologisk forlag

STUDIEKREDS ÅBNER FOR LÆRING

Karen Kirkegaard og Else Marie Baatrup, studerende på Pædagoguddannelsen i Holstebro, har begge deltaget i en studiekreds om 'Tidlig skrift i daginstitutioner'. Det har i høj grad inspireret dem og givet dem nye vinkler på at arbejde med forskning. I artiklen fortæller de om at lære igennem studiekredsarbejde.

Sådan arbejder vi i studiekredsen

- Faglige oplæg, tekstlæsning og diskussion af teori og metode.
- Besøg i og samarbejder med Æblehaven i Holstebro
- Sparring på konkret afprøvning og udvikling af skriftsprogsarbejde i praksis.
- Planlægning og deltagelse i en temadag for 250 praktikere og studerende.

Karen Kirkegaard

Else Marie Baatrup

Vi har udviklet os fagligt inden for dette område. Vi er faktisk ret begejstrede.

Trine Meier Berg, Karen Kirkegaard og Else Marie Baatrup

STUDIEKREDSEN ER ET FEDT LÆRINGSRUM

Frivillig deltagelse i en studiekreds åbnede døren til nyeste forskning om 'tidlig skrift i daginstitutioner' og afprøvning af pædagogiske metoder. Begejstrede studerende fortæller, at det alternative læringsrum skaber ægte faglig udvikling

Af Pædagogstuderende på Pædagoguddannelsen i Holstebro Karen Kirkegaard & Else Marie Baatrup

Jeg føler, jeg er i samme båd som underviserne. Vi sidder her for det samme, nemlig at blive klogere på tidlig skrift i børnehave og vuggestue. Vi studerende byder også ind med noget, og underviserne skal ikke bare banke viden ind i hovedet på os. "Sådan fortæller Pia Rosenbak Stougaard, der ligesom vi, har deltaget i studiekredsen "Tidlig Skrift" på Pædagoguddannelsen i Holstebro.

Studiekredsen er et frivilligt undervisnings-tilbud, der gennem de seneste to år har været udbudt af underviserne Annika Wiwe og Irene Salling Kristensen, begge pædagoguddannelseniHolstebro,iforbindelse med deres Forsknings- og udviklingsprojekt 'Tidlig skrift i daginstitutioner'.

Hvad er det studiekredsen kan?

Studiekredsen har løbende haft mellem 10-20 studerende fra forskellige årgange. Målet har været at inddrage os i Forsknings- og udviklingsarbejdet og undersøge det potentiale, som studiekredsen kan have som alternativt læringsrum.

John Lund Elmholdt, der også deltog i studiekredsen fortæller om sin oplevelse af samarbejdet: "Jeg oplever en helt anden synergi her end i undervisningen. Vi vil det samme og kan gennemføre en hel dag ude i Æblehaven - hele tiden med et smil på læben".

For Trine Meier Bang har studiekredsen betydet en konkretisering af, hvad forsknings- og udviklingsarbejde er. "Forskning kan godt komme til at lyde så flot, højtragende og abstrakt, fordi man tit kun får resultaterne og ikke går ned i konkrete metoder. Men her fik vi nogle konkrete eksempler på, hvad forskning er. Det er ikke så farligt mere".

Arbejdet i studiekredsen har givet mulighed for at lære på et andet niveau end i almindelig klasseundervisning. Det konkrete samarbejde med institutionen Æblehaven har været en øjenåbner for, hvor vigtigt arbejde med tidlig skrift er, og hvordan det påvirker børnene. Og der har været større mulighed for at koble teori og praksis. Den nye teoretiske viden har gjort det lettere at tackle udfordringer i praksis og udvikle nye metoder.

Faglig udvikling

Studiekredsen har givet os en viden om, at tidlig skrift ikke bare er læring af bogstaver. Det at lege med ord og bogstaver er en vigtig måde for børn at lære på. Der er enighed om, at den ekstra tid vi har investeret i studiekredsen, er givet godt ud. Vi har udviklet os fagligt inden for dette område og fået lov til at pleje nogle interesser udover det, vi ellers lige skal undervises i. Vi er faktisk ret begejstrede.

SKRIFTSPROG ALLEREDE I BØRNEHAVEN

'Biliteracy i børnehavens hverdag' er et forskningsprojekt om skriftsprog hos flersprogede børn i børnehaven. Der er fokus på at skabe en institutionspraksis, hvor børnenes og forældrenes flersprogede baggrund og erfaringer får en naturlig plads i det pædagogiske arbejde.

I projektet undersøges det, hvordan der kan skabes rum for, at pædagoger og børn kan udforske og udvikle viden om og erfaringer med skrift på flere sprog? I børnehaven legeskriver – og læser de som noget helt naturligt på såvel dansk som andre sprog. Og de inddrager forældrene så meget som muligt.

Skriftssprog på flere sprog

I stedet for -som det hidtil har været tilfældet- at interessere sig for 'emergent literacy', det vil sige tidlige skriftsprogserfaringer på dansk, peger pilen i

projektet på 'emergent biliteracy', nemlig tidlige skriftsprogserfaringer på to eller flere sprog.

Erfaringerne fra pilotfasen i Tumblehaven, der omfattede syv børn mellem knap 3 og 5 år, har resulteret i en udvidelse og toårig forlængelse af projektet.

Kitte Søndergaard er projektleder. Projektet er et pilotprojekt i samarbejde mellem Videncenter for Sprog, Læsning og Læring i VIA og Aarhus Kommune.

'Emergent biliteracy' handler om tidlige erfaringer med skriftsprog på to eller flere sprog

DET DER, DET ER ARABISK – AT ARBEJDE MED SKRIFT PÅ FLERE SPROG I DAGTILBUD

Når børn møder bogstaver, ord og tegn fra forskellige sprog styrkes deres forståelse af, hvad sprog egentlig er. I den integrerede institution Tumlehaven får børnene derfor tidlige erfaringer med arabiske bogstaver og kinesiske tegn – og forældrene inddrages som vigtige eksperter

Af Kitte Søndergård Kristensen, kisk@viauc.dk

Somaliske Samira får øje på nogle røde ark med kinesiske skrifttegn. "Det er kinesiske ord", siger hun begejstret og fortæller, at dem lærer man i kinesisk skole. Abinaya med tamilsk baggrund genkender de tamilske skrifttegn på den tamilske alfabetplanche. Khadija, som har pakistansk/afghansk baggrund, er først dybt optaget af en bog om Findus på arabisk. Bagefter læser hun alfabetet på pashto højt; første gang fra højre mod venstre, næste gang fra venstre mod højre.

Scenerne her er fra den integrerede 'Ildrætsinstitutionen Tumlehøj'en' i Aarhus Vest og indfanget i forbindelse med pilotprojektet "Biliteracy i børnehaven – at arbejde med skrift på flere sprog". Det viser, hvordan der i børnehaven skabes rum for, at pædagoger og børn kan udforske og udvikle viden om og erfaringer med skrift på flere sprog. Det sker ud fra den betragtning, at kendskab til flere sprog styrker børnenes metalingvistiske bevidsthed. En sproglig bevidsthed, der har betydning for den senere læsetilægnelse.

Vi ved fra et større dansk aktionsforskningsprojekt, "Tegn på sprog", at tosprogede børnehaveklasse børn har erfaringer med andre skriftsprog end dansk, når de starter i 0. klasse. Men disse erfaringer overses som regel og bliver ikke brugt i en pædagogisk sammenhæng. Det er ærgerligt.

På opdagelse i sproghjørnet

Abinaya, Belita og Salma undersøger interesseret det arabiske alfabet. Ingen af dem har arabisk baggrund, men den arabiske skrift ser spændende ud. Senere går Samira på opdagelse i en somalisk alfabetbog, mens Salma viser pædagogen Christa, hvordan man læser op på somali.

Som en af mange aktiviteter, der involverede flere skriftsprog, åbnede vi i Tumlehøj'en et såkaldt 'biliteracy-hjørne'. Her kunne børn og pædagoger finde bøger og alfabeter på de sprog, børnene mødte i deres hverdag.

Gennem projektet oplevede vi, hvordan børnene fik blik for og begyndte at interessere sig for sprog og skrift – ikke alene for det/de sprog, de møder hjemme, men også for kammeraternes sprog og skrift. De begyndte at føre samtaler om sprog og skrift "det der, det er arabisk, det er Walids sprog". Og de både fik og tog muligheden for at optræde som små eksperter over for de voksne og hinanden.

Men vi erfarede også, at børnenes interesse for sprog ikke opstår af sig selv. Pædagog og sprogvejleder må tilrettelægge situationer, hvor børnenes nysgerrighed kan blive pirret. De må selv være nysgerrige og lydhøre i forhold til, hvor børnene 'fører dem hen' i stedet for at forlade sig på, hvad de tror, de ved om børnenes erfaringer med sprog og skrift.

Forældrene er eksperter

Vi valgte at involvere forældrene i projektet, fordi det er dem, der ved mest om de skriftsprog børnene har med sig. Eksempelvis bad pædagogerne forældrene oversætte et ord fra dansk til deres eget sprog og skrive dem på nogle små reklameskilte, som børnene havde lavet i forbindelse med et butikstema. Forældrene satte stor pris på at blive inddraget på denne måde, hvor også de fik mulighed for at optræde som eksperter.

Alfabetet på mange sprog

På stuen i Tumlehaven er arbejdet med såvel det talte som

det skrevne sprog nu blevet en helt naturlig praksis. Mahmoud, Aisha og stuens andre børn har alle en kinabog, som de 'skriver' i, når lejlighed (og lysten) byder sig. Især de yngste børn stiller ikke spørgsmålstejn ved, om de kan skrive – de skriver bare og vurderer selv, om det er på dansk eller fx arabisk.

Stuen bærer præg af børnenes flersprogede baggrund. Der er alfabeter på andre sprog end dansk, og på en af væggene hænger ordkort, hvor forældre har skrevet ord eller børnenes navne på de sprog, der tales og skrives i familien. Kort, som bygger bro mellem hjemmet og daginstitutionen, og som børnene er glade for og stolte over.

I biliteracy-hjørnet findes også bøger på andre sprog end dansk og det er ikke usædvanligt at se eksempelvis et barn med kurdisk baggrund legelæse en bog på kurdisk for nogle af de andre børn. Kun fantasien sætter grænser for, hvordan familiernes flersprogede ressourcer kan blive en del af børnehavens hverdagspraksis.

Biliteracy-hjørne' udvider børnenes viden om de forskellige sprog de mødte i deres hverdag

Navne skrevet på modersmålet bygger bro mellem barnets verdner

Projektet kort

Pilotprojekt "Biliteracy i børnehavens hverdag" er et samarbejde mellem Videncenter for Sprog, Læsning og Læring i VIA og Aarhus Kommune.

Formålet med projektet er:

- At intensivere børnenes opmærksomhed på skrift på flere sprog
- At stimulere børnenes nysgerrighed med hensyn til skrift på flere sprog
- At gøre forældrene opmærksomme på, at hjemmets sprog er en ressource i børnenes sprogudvikling
- At styrke børnenes flerkulturelle identitet gennem de professionelle voksnes interesse i børnenes sprog og kulturelle baggrunde

Fra august 2014 kan du hente en film om "Biliteracy i børnehavens" hverdag på Videncenter for Sprog, Læsning og Lærings hjemmeside

Læs projektets resultater og hent inspiration her: [Biliteracy i børnehavens hverdag – at arbejde med skrift på flere sprog i dagtilbud](#).

BLÅBOG

Kitte Søndergård kristensen

kisk@viauc.dk

Pædagogisk konsulent i Højskolen for Videreuddannelse og Kompetenceudvikling, VIA. Planlægger og laver kurser for lærere og pædagoger inden for området dansk som andetsprog.

Arbejder i Videncenter for Sprog, Læsning og Læring projektleder på projektet "Biliteracy i børnehaven".

Vil du vide mere om tidlig skrift på flere sprog?

- Helle Pia Laursen: Møder med skriftsprog – et social-semiotisk perspektiv på tidlig skriftssprogstilegnelse. I Lars Holm og Helle Pia Laursen: En bog om sprog – i daginstitutioner. Analyser af sproglig praksis. Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Carina Fast: Literacy – i familie, børnehave og skole. Klim.
- Line Møller Daugaard og Kitte Søndergård Kristensen: "Elefanter med krøllede snabler?". Trykt i Vera. Tidsskrift for pædagoger. No 61.

Arbejdet i haven gav ikke alene brugerne en oplevelse af at indgå i et fælleskab. Det stimulerede og lokkede samtidig talelysten frem

TALELYSTEN DUKKER OP UDE I HAVEN

Haven rummer potentiale for udvikling af sprog hos voksne med funktionsnedsættelser. Og potentialet kan forløses, når pædagoger arbejder målrettet med at få tungerne på gled, viser et udviklingsprojekt om "Haven som pædagogisk middel"

Af Karen Møller-Jensen, kmj@viauc.dk

En ældre mand med rollator kæmper sig hen over den bumpede, frosthårde græsplæne. Der er 200 meter ned i haven og ordene kommer helt af sig selv, mens vi går. Han standser op og fortæller om dengang han passede heste. Han spørger mig, hvad forskellen er på Frederiksborgere og Oldenborgere. Han genkalder sig klare billeder og har et præcist sprog, der handler om gården, tiden og hestene, da han arbejdede ved landbruget. Og minderne stimuleres af vejen, vores fælles gåtur og fokus på jord, årstider, planter og dyr. Det omsættes alt sammen til sprog.

Sprog som uventet sidegevinst

Oplevelsen er fra udviklingsprojektet "Haven som pædagogisk middel". Et samarbejde mellem borgere med betydelige og varige funktionsnedsættelser, tilknyttet institutionen Skovlunds aktivitets- og samværstilbud og VIAOUT-udendørspædagogiske perspektiver.

Projektets mål er at skabe ny viden om, hvordan haven kan sættes i spil, når målet er at fremmed livsmod, tryghed og oplevelsen af inklusion. Hvordan kan aktiviteter, der foregår udendørs i haven og retter sig mod kropslige og sanselige dimensioner, understøtte egne ressourcer og forbedre livsbetingelser?

Undervejs i det konkrete arbejde med at forberede, dyrke og høste i haven på Skovlund opstod der spontan fortællelyst og kommunikative krumspring. Fra begyndelsen havde pro-

Janni Gåsdal og Anette Priess hjælper hinanden med at lave et nyt bed med dild og spinat.

foto: Karen Møller-Jensen

I en socialpædagogisk forståelse er haven et grønt, udendørs område, der rummer både æstetisk og kulturelle dimensioner og et miljø, der kan lokke brugere ud af busken

jektet ikke et særskilt fokus på at udvikle kommunikative- og sproglige kompetencer. Men, som en positiv og uventet sidegevinst, blev netop sproget en ressource, der foldede sig ud i projektet.

Haven som kulturelt fænomen

I de seneste år er opmærksomheden rettet mod haven som et betydningsfuld læringsrum – men også som et middel i arbejdet med mentale sygdomme og rehabilitering. I en socialpædagogisk forståelse er haven således et grønt, udendørs område, der rummer æstetiske, kulturelle og naturlige dimensioner og et miljø, der kan lokke brugere ud af busken.

Når mennesker er i haven, indgår de i en større hverdagskultur, eftersom haver betyder noget kulturelt. Det er her, vi henter blomstergaver og graver kartofler op. Og arbejdet med den pædagogiske have rummer derfor muligheder for at etablere samfundsmæssig inklusion.

Havearbejde fremmer talelysten

I haven og væksthuset på Skovlund observerede borgerne naturfænomener og planter. De dyrkede i særlige containere, høstede, kokkererede, fortærede og forærede væk af egen avl.

De sprøjtede med vand, æltede med muld, gravede efter kartofler, lyttede til vand, fuglesang og maskiner. Og projektet viser, at de udendørs aktiviteter ikke alene gav brugerne en oplevelse af at indgå i et fælleskab, men samtidig stimulerede og lokkede talelysten frem.

Stimulerende sprogmiljø

Pædagogen, de studerende og jeg selv som forsker arbejdede med at stille åbne spørgsmål og var meget bevidste om at koble os på de sproglige spor, som borgerne tog initiativ til at lægge ud. Vi kunne motivere borgerne, når vi bevidst satte os selv i spil ved inviterende

at fortælle om egne oplevelser. Det bevidste sprogarbejde skabte et særligt stimulerende sprogmiljø, hvor mange udvekslinger i nye sociale situationer opstod.

At få sproget på gлед

Bålet var et fast samlingssted i haven, og her opstod samtaler om alt muligt. Om gøremål og bakseriet med at tænde bålet. Om røgen og vejret. Her opstod uenigheder, gode råd og sange, der bare måtte ud. Her blev opfundet en kartoffelbagekasse og nogen fik endog formuleret lysten til at rejse til Italien med damplokomotiv.

I socialt inkluderende pædagogik gør udvikling af sproget og kommunikation en vigtig forskel. Det samme gør arbejdet med at skabe et fælles sprogligt repertoire. På Skovlund udviklede borgernes sprog sig både gennem umiddelbare oplevelser og når

Jens Erik Hvolbæk arbejder i haven på Skovlund

BLÅBOG

Karen Møller-Jensen
Lektor på Pædagoguddannelsen
i Holstebro.
kmj@viauc.dk

Cand. mag. etnografi & socialantropologi
samt europastudier. Uddannet gartner
& havetegner og ejer firmaet "Grønne
haver og kurser" der rådgiver om design,
etablering og aktiviteter i haverum.
Arbejder blandt andet med tværprofes-
sionalitet, samskabelse og ledelse af
forandringsprocesser.

Peder Moustgaard og Mona Daasbjerg planter stauder, deltagerne selv har lavet gennem foråret. Her er franske anemoner, gladiolus, stolte kavalere og mamelukærmer.

erindringer dukker op. Talelysten opstod gennem udvekslinger af fortællinger, ordspil, instruktioner og røverhistorier. Det var som om sproget bare poppede op, og den aktive talelyst blev et gennemgående mønster, når vi var sammen i haven.

Personalets kendskab til borgerne bidrog til at motivere, støtte, skabe tryghed og vise omsorg. Men det betød også, at vi kunne udfordre dem og følges ad. Vi kunne gå på en fælles sproglig opdagelse.

Praksis ændres under vej

Projektet er inspireret af aktionsforskningens fokus på at forandre praksis undervejs. Og den tilgang og forståelse er netop med til at videreudvikle og implementere den viden, jeg har indsamlet i projektet. Undervejs optog vi med kamera. Jeg skrev notater, deltog med oplæg og fokusgruppeinterviews på personalemøder. Jeg har interviewet personale og arbejder med at formidle resultaterne tilbage i institutionen, så det gode sprogarbejde i haven kan fortsætte.

Rejsen ud og ind haven

Det var en rejse at ændre vaner fra at være indendørs i det hyggelige værksted omkring det store bord med alt sysselgrejet bekvemt indenfor rækkevidde. Borgerne på Skovlund var ikke vant til at være meget udenfor. Den første tid gik derfor med at motivere og visualisere, hvad haven er. Vi begyndte inde og gradvis gjorde vi det til en ny vane at komme ud.

På med overtøjet og solidt fodtøj. Ud at gå og finde forårstegn under sneen. Noget at kigge på, noget at plukke, sætte i vase, noget der spirede frem og skulle passes.

Visualisering tænder talelysten

Visualisering med billeder, foto og dias satte gang i fortællinger om egne erfaringer og viden om fx planter. Langsomt blev der opbygget et fælles repertoire at tale om. Et fælles sprog og en fælles kognitiv forståelse af, hvad haven er.

Både visualiseringer, natur- og havefortællinger tændte deltagernes talelyst og smil.

Viden, færdigheder og engagement

Erfaringen fra projektet er, at borgerne har brug for at blive

Projektet kort: "Haven som pædagogisk middel"

Projektet er et samarbejde mellem Institutionen Skovlund Holstebro Kommune og VIAOUT, der arbejder med udendørsperspektiver i pædagogisk arbejde.

Projektet involverer 10-12 borgere, Skovlunds personale ved Mona Daasbjerg og studerende fra VIA i deres tredje praktikperiode. Målet er at finde ud af, hvad der er betydningsfuldt for borgerne, når det pædagogiske middel er haven. Projektet er forstudiet til et større forskningsarbejde.

Fra februar til november 2013 arbejdede borgere og personale i haven ca. fire timer om ugen.

Læs mere på [VIAOUT](#)

løbet sprogligt i gang. Pædagogen skal have viden om sprogudvikling, kunne sproghandle og være opmærksom på at prioritere kontekster, der stimulerer mennesket til sproglige udtryk. Her i haven skal det suppleres med en mestring af noget håndværksmæssigt med planter. Det handler om at skabe en pædagogisk helhed, som inviterer borgerne til at deltage. Det personlige engagement, gejst, spræl og humor smitter og er bestemt ingen modsætning til faglig viden og færdigheder.

Kartoffelhøst og jubelscener

På Skovlund var mange også glade for kartofler – at dyrke kartofler. Hele processen med forspiring og skrive skilte til de forskellige sorter i store potter og i højbede. Flere havde aldrig set små kartofler under jorden før.

Der var meget sprog og kultur forbundet med at dyrke kartoflerne. Og det var en fest, da de nye kartofler skulle høstes. Jubelscener opstod. Scener, der i lyset af udviklingsprojektets ambitioner og mål om at fremme livsmod, kan tolkes ikke alene som stolthed over at bidrage med grøntsager af egen avl, men også over at være en del af et kulturelt og sprogligt fællesskab.

Katrine fra 1.klasse synger og rapper

Christian Frandsen holder takten til Lille Guls Høstival sang

SPROG ER KROP OG MUSIK

Musik, drama og fortælling rummer sanselige måder at møde sproget på. Og pædagoger har ansvar for at åbne de alternative rum, hvor sproget kan sprudle og sprælle.

Af Elisabeth Schjødt Laursen

På Aarhus Friskole tager Kristian Frandsen guitaren frem og inden længe swinger børnenes selvavede rap med en masse ord fygende gennem luften. "Der var en vampyr, der spiste en tyr, den fik ondt i sin mave, så den drak kakao," rapper Theis fra 0. klasse. Klokken er over 12, han har lige spist frokost og er nu i gang i SFO'en med ansigtsmaling. Da han hører guitarakkorderne til årets Høstival sang, husker han mere af teksten: "en stor flok rotter med stribede sokker..."

Sammen med de øvrige børn i 0. og 1. klasse har han fornylig optrådt til Aarhus Friskoles høstfest. Børnene kan teksten udenad. Katrine fra 1.klasse finder alligevel tekstarket frem og peger stolt på omkvædet.

"Det er mig, der har fundet på melodien til omkvædet! – Det særligt gode ved sangen er dér i versene – det er fordi, det udfordrer mig, når jeg skal synge så mange ord så hurtigt - det kan jeg rigtig godt li'," fortæller Katrine.

Mærke rytmen og smage på ordene

Christian Frandsen er uddannet pædagog og har arbejdet som lærer på Aarhus Friskole i 10 år i Sprogligt Værksted med 0. og 1. klasse. Han fortæller, at sprogstimulering skal baseres på fantasi og kreativitet. I særlig grad på det kropslige.

"Jeg har fast morgensang. Vi synger alt lige fra højskolesange til Kim Larsen og rim og remser. Nogle spiller jeg guitar til, andre sange er bare med fakker – det er helt sikkert noget, som især 0. klasse synes er fedt. Når man får kroppen med i sine remser – det er dét, der rykker," fortæller Christian Frandsen.

mave
kako
drak

“

Der var en vampyr, der spiste
en tyr, den fik ondt i sin mave,
så den drak kakao

Der var EN vampyr
der spiste en TYR...

Børnene bevæger sig til det, de siger og synger. De mærker en rytme indeni, mens de lærer nye ord og sange.

”Og når de så har smagt på ordene, så kommer musikken på, og så går det altid noget nemmere – så husker de det på en anden måde,” forklarer Christian Frandsen.

Billeddiktat og bogstaver er sjovt

Han forklarer, at børnene er helt vilde med det. Og forklarer, hvordan børnene tilegner sig nye ord og begreber gennem billeddiktat. ”De sidder med et stykke papir, og så siger jeg fx: Tegn en sol i et af de øverste hjørner. Det gør de så. Og det næste er at tegne tre fugle, der flyver, to skyer med lyn og regn – og i bunden af papiret en grøn græsmark med fem blomster osv.,” fortæller Christian Frandsen.

Børnene skriver også ord på. Først deres navn og efterhånden skriver de mere til tegningerne.

Leg med bogstaver og ord synes børnene er sjovt. De klipper bogstaver ud og sætter dem sammen til nye ord, som de i bordgrupper bliver enige om, hvad betyder. Nogle af bogstaverne er spejlvendte i starten. Af og til får de også skrevet rigtige ord, fortæller Christian

Frandsen og fortsætter: ”Børnenes lydlige opmærksomhed og evne til at reflektere over ords betydning kommer også til udtryk, når vi synger sange med gammeldags ord. Hvad er fx en grammofon og et pudevår (Fed Rock med Shubidua, red.), og efterfølgende taler vi om, hvad ordene betyder”.

Den fantastiske handlingsbro

Det fortællende og sansen for begyndelse, midte og slutning fylder en stor del af sprogligt værksted.

Christian Frandsen fortæller mange eventyr og historier. Både kendte og nogle, han selv finder på. Han fortæller fx ud fra tre ting, som børnene finder på, skal indgå.

”Og så har vi den her fantastiske handlingsbro,” siger Christian Frandsen og peger op på væggen. ”Den anskueliggør fortællingens opbygning på en visuel måde. Drengen, der går væk hjemmefra, møder udfordringer og slås med dragen på broen. Inden han så endelig kommer over på den anden side”.

Børnenes fortællinger leges frem ved hjælp af hatteteater og besøg af kendte personer, fx Pippi Langstrømpe.

e

t

a

Pædagoger skal turde. De skal træde i karakter som professionelle, der ved noget om sprog og sprogudvikling. Og trykke på de knapper, der får det legende og levende sprog til at rulle

"Vi drejer rundt om os selv en gang, og vips er vi i et fiktivt univers, hvor vi kan stille spørgsmål til Pippi. Og vi kan reflektere sammen over, hvad et godt spørgsmål er," siger Christian Frandsen og fortsætter: "Her arbejder vi også med børnenes kommunikative kompetence. Vi øver os i at spørge og lytte og samarbejde på en legende måde - det skal de lige om lidt bruge i cooperative learning. Her skal de nemlig kunne indgå i forskellige roller og funktioner og samarbejde i bordgruppen, fx omkring læsning".

Pædagoger skal inspirere til sprog

SFO'en er børnenes frirum. Her har de lov selv at vælge, hvad de vil bruge deres tid til. Det er en udfordring, forklarer Christian Frandsen. "Det skal gøres så interessant, at børnene selv vælger det til. Det kan være musikværksted, hvor vi selv laver en sang. Eller fortælleværksted, hvor vi lærer at fortælle en god vittighed med start, midte og slutning. Så fortsætter de nemlig selv".

Hvad der foregår i SFO'en, herunder leg med sprog, afhænger til syvende og sidst af de ansatte SFO-pædagogers interesser og aktivitetskompetencer, påpeger Christian Frandsen. De skal turde. De skal træde i karakter som professionelle, der ved noget om sprog og sprogudvikling. Og trykke på de knapper, der får det legende og levende sprog til at rulle.

Nogle af bogstaverne er spejlvendte i starten og af og til får børnene også skrevet rigtige ord," fortæller Christian Frandsen

"Børnene tegner og maler billeddiktat og efterhånden kommer der også ord på," fortæller pædagog Christian Frandsen

DET ER **IKKE** EMMA GAD

På Rapakademiet i Brabrand lærer de unge både en masse om sprog, at arbejde hårdt og om integration. Thorbjørn Beck Rossen, også kendt som Ham Den Lange, mener at rapskolerne har deres berettigelse, fordi de udvikler engagerede mennesker, der jagter en drøm. Også selvom de ikke altid ender som kendte rapstjerner

Af Hanne Duus, hd@viauc.dk

"Det er ucensureret, kreativt og uden regler. Her er ingen bestemt sandhed. De udtrykker sig som de har lyst til," siger Thorbjørn Bech Rossen eller Ham Den Lange. Rapunderviser på Rapakademiet på Tovshøjskolen i Aarhus V. Han fortæller, at det er vigtigt ikke at begrænse de unge i deres sproglige udtryk. Også selvom de bander. På Rapakademiet er der ikke Emma Gad på menuen.

Ifølge Thorbjørn Bech Rossen er arbejdet med teksterne en væsentlig del af de unges sprogudvikling. Og med til at gøre dem til dygtige lyrikere. Og gode til at skrive dansk stil. På Rapakademiet er det vigtigt, at de unge får lov til at rappe lige det, der passer til deres udtryk.

"De lærer et nuanceret og veludviklet sprog. Det betyder, at de ikke forfalder til fordummende klichéer. Flere dansklærere har fortalt, at mange rapelever tager et kæmpespring og kommer til at formulere sig fantastisk. Sproget åbner sig for dem. De ville blokere, hvis vi

begrænsede dem i deres sproglige udtryk," siger Thorbjørn Bech Rossen.

De går efter deres drømme

På Rapskolerne går de unge til rap. Men de lærer meget mere end at rappe. De får et udviklet sprog, de lærer om integration og at arbejde hårdt for noget, de virkelig drømmer om.

"Vi lærer, de unge at øve sig. At de bliver bedre, jo hårdere de arbejder. Teksterne skrives om og om igen. Sproglige takter øves og musikken bankes ind i kroppen. Vi øver tirsdag og igen onsdag. Og vi indspiller først, når det hele er godt nok. De lærer at gøre gode ting for sig selv. Også selvom de ikke altid ender med at blive berømte rapstjerner," siger Thorbjørn Bech Rossen.

“

Undervisningen på Rapakademiet handler både om at lære beatrytmer, fire fjerdedelstakter og sammenhængende semantik. Og om ikke at kigge ned på sine sko på scenen

Det vigtigt, at de unge får lov til at rappe lige det, der passer til deres udtryk. At de får lov til at opleve sig selv som sprognørder og stjerner.

Arbejdet med teksterne en væsentlig del af de unges sprogudvikling. Og med til at gøre dem til dygtige lyrikere. Og gode til at skrive dansk stil,” fortæller Thorbjørn Bech Rossen

Han fortæller, hvordan undervisningen på Rapakademiet både handler om at lære beatrytmer, fire fjerdedelstakter og sammenhængende semantik. Og om ikke at kigge ned på sine sko på scenen.

”Der er meget at lære. Og det handler både om at optræde og om det rent sproglige. Vi arbejder både med at se ud mod publikum og med forskellige rimtyper, med metaforer og semantik,” siger Thorbjørn Bech Rossen.

Rap er også integrationsarbejde

Men ifølge ham handler arbejdet også om både integration og personlighedsudvikling. På et tidspunkt var der en gruppe unge i Trillegården i Aarhus, der var udset til at blive den kommende Trillegårdsbande. Men i Rapakademiet dannede de rapgruppen TMT og kom med i DK Talentshow i 2010, hvor de kom helt frem til semifinalen.

”Det var helt fantastisk. Vi var ude at optræde på Muddis skole (en af rapperne i TMT – red). Han går normalt i specialklasse, men i TMT var han sprognørd og en stjerne. Det var en helt anden rolle end den hans klassekammerater kendte ham for. Det var selvfølgelig med til at løfte hans status i klassen,” siger Thorbjørn Bech Rossen, der også fortæller, at netop fordi mange rappere kommer fra ghettomiljøerne, er de fleste sange i opposition til resten af samfundet. Og netop den energi er med til at give raplyrikken en helt særlig energi.

I rapmusikken kommer udtrykket rent frem

JEG VIL DØ I MIN FATBOY

Marcus og Victor er brødre. De går på Rapakademiet i Gellerup i Aarhus og drømmer om at udgive deres egen musik. De bruger rapmusikken til at udtrykke sig

Af Hanne Duus, hd@viauc.dk

”Der må bare være så meget lyrik i den lange krop. Det er derfor du er så lang”. En gruppe unge mennesker møder deres raplærer, ’Ham Den Lange’. Også kendt som Thorbjørn Bech Rossen. Alle giver hinanden et håndtegn og et knus. Det er tirsdag aften og der er rap i kælderlokalerne på Tovshøjskolen i Aarhus.

Raplyrikken udvikler deres sprog

Så snart de er inde i lokalet, sætter musikken i gang og Victor og Marcus hopper op på gulvet og rapper deres nummer ”Jeg vil dø. Jeg vil dø i min Fatboy”. Sammen har de lavet bandet ’Bror Lort’ og er lige nu i gang med at skrive tekster til seks numre om seks forskellige måder at være dovne på.

”Det er jo vildt flippet at skrive tekster om dovenskab midt i en krisetid. Men sådan er rap. Det er et oprør og en måde at udtrykke sig på. I rapmusikken kommer udtrykket rent frem. Raplyrikken er med til at udvikle vores sprog. Vi lærer at formulere os. Det er en måde at lege med sproget på, så budskabet er klart,” siger Victor. Han fortæller, at han ikke kan lade være. Han rimer på alt.

”Jeg ser en kaffekop – så siger jeg Daffy-Duck,” rapper Victor.

Jeg kværner en ordbog

Både han og Marcus er begge dedikerede til rap og bruger meget tid på at arbejde med lyrikken. De synes, at det er fedt at komme på Rapakademiet, få hjælp med teksterne og med at få lyrikken til at stemme med musikken. Og så er det godt selskab og engagerede lærere.

”Jeg arbejder med rap hver dag. Flere timer hver eneste dag. Lige nu sidder jeg fx og kværner en ordbog. Jeg er nået til depression. Så rimer jeg på hvert eneste ord. Marcus har gang i synonymordbogen. Den har jeg bare ikke råd til,” griner Victor. Der også fortæller, at raplyrikken hjælper til at bearbejde dårlige dage. Lige nu går han i tredje g og er i gang med at skrive SSO (Større Skriftlig Opgave) om ’Rapmusik - fra Ghetto til mainstream.’

Læs mere om Rapakademiet og få et par smagsprøver på deres rap.

Brødrene Victor og Marcus’ dage er fyldte med rap. På Rapakademiet får de sproglig sparring og hjælp til at koble musik på ordene af Thorbjørn Bech Rossen

HVAD ER ET GODT SPROGMILJØ?

Vi taler i flæng om at skabe gode og sunde sprogmiljøer. Men hvad ligger der i begrebet sprogmiljø? Og hvordan kan vi undersøge og udvikle miljøer, hvor børns sprog blomstrer i hverdagen? Den udfordring arbejder en gruppe undervisere med i forskellige projekter, der alle har sprogmiljøet som omdrejningspunkt

Sprogmiljøets centrale elementer

Et godt sprogmiljø er et læringsmiljø, hvor pædagogen arbejder kvalificeret med udvikling af børns sprog. Det gode sprogmiljø rummer forskellige elementer:

Det fysiske rum

Pædagogen overvejer, hvordan man giver barnet mulighed for og inspiration til at bruge sit sprog. Det kan ske gennem indretning af rum, fx skabe steder hvor barnet kan læse og samtale. Det kan også ske ved at lette adgangen til materialer som bøger og skriveredskaber og lave udstilling eller dokumentation af børns oplevelser, der kan give anledning til samtale og snak.

Rutinesituationer

Spise- og puslesituationer er rutiner, hvor der dagligt er mulighed for meningsfulde samtaler i genkendelige og trygge rammer.

Spontane og planlagte aktiviteter

Udflugter, temaforløb eller et besøg i supermarkedet er eksempler på spontane eller planlagte aktiviteter, hvor sproget altid vil indtage en central rolle. I nogle aktiviteter, som fx dialogisk læsning, vil aktiviteten have et eksplicit læringsfokus

Professionelle voksne

Pædagogen har en særlig rolle som den professionelle voksne, der giver børn mulighed for at møde og anvende et nuanceret sprog i forskellige meningsfulde sammenhænge i alle hverdagssituationer.

Læs om alle de spændende projekter tilknyttet Videncenter for Sprog, læsning og læring i programmet Sprog, Læsning og Læring.

Tidlig skrift i daginstitutioner

Projektet "Tidlig skrift i daginstitutioner" udvikler skriftsprogspædagogik med afsæt i i daginstitutionens hverdag, børns interesser og deres kompetencer. Projektet har fokus på skrift i sprogmiljøet og kommer med bud på, hvordan skriftsproget kan inddrages i det fysiske rum, i rutinesituationer og skriftsprogsskiveaktiviteter. Projektet, der er udviklet og afprøvet i en vuggestue og børnehave, kommer også med forslag til hvordan og i hvilke situationer børn og pædagoger kan samtale om skrift.

Projektansvarlige Irene Salling Kristensen, isk@viauc.dk og Annika Wiwe, aw@viauc.dk

Læs mere om projektet og hent masser af eksempler og inspiration i materialet: "Tidlig skrift i Æblehaven" www.viauc.dk/tidlig-skrift-aeblehaven.

Sprogmiljøer efter Sprogpakken

Projektet "Sprogmiljøer i forlængelse af Sprogpakken" undersøger hvilken betydning Servicestyrelsens efteruddannelsesforløb "Sprogpakken" har haft for udvikling af børnehavens sprogmiljø. Med afsæt i evalueringen af "Sprogpakken" fremhæver projektet de muligheder og udfordringer, pædagogerne selv peger på i mødet mellem teori og praksis.

Læs mere om [Sprogpakken](#) og få adgang til materiale om blandt andet dialogisk læsning og sprogvurdering.

Projektansvarlige Kirsten Rasmussen, kirr@viauc.dk og Torkil Østerbye, tork@viauc.dk

Hvad er Videntcenter for Sprog, Læsning og Læring?

Videntcenter for Sprog, Læsning og Læring, VIA UC udvikler ny viden, der er knyttet til sproglig praksis i pædagogiske sammenhænge. Målet er at producere og sprede viden om, hvordan vi skaber rammer for pædagogisk arbejde med sprog og sproglig udvikling, herunder læse- og skriveudvikling.

Læs mere om videntcenterets mange aktiviteter og projekter her.

Text Innovation

Projektet "Text Innovation" er rettet mod elever i børnehaveklassen. Det undersøger om den amerikanske dialogiske sprog- og tekstlæsningsmetode "Text Innovation" kan støtte børns sprogudvikling. Grundprincippet er, at barnet i samtale med en voksen erstatter ord i en tekst og derfor ændrer tekstens historie. Projektet sker i samarbejde med Holme skole i Aarhus.

Projektansvarlig Jørgen Kuhlman, ku@viauc.dk

Nærværende samtaler i daginstitutioner

Projektet "Nærværende samtaler" i daginstitutioner afdækker og beskriver de vilkår pædagoger har for nærværende samtaler og hvorfor de ofte forstyrres i dem. Projektet undersøger, hvad det kræver at værne om de samtaler i hverdagen, som vi ved, er både sprogligt stimulerende og meningsfulde for børns og voksnes relation og trivsel.

Projektansvarlig Marie Højholt maho@viauc.dk

DEN RØDE TRÅD I SPROGARBEJDET

Pædagoger spiller en vigtig rolle i sprogarbejdet med de yngste, når de hjælper med at bygge bro mellem børnehave og skole. Det viser projekt Røde tråd i Horsens Kommune

Af Elisabeth Schjødt Laursen, esl@viauc.dk

Sprogstimulering af de yngste foregår både i skolen og i SFO, fortæller pædagog Lone Langendorff, som de sidste 5 år har været koordinator for Røde tråd projektet i Horsens Kommune. Sammen med pædagoger fra børnenes tidligere børnehaver tilrettelægger og gennemfører hun sprogaktiviteter i de såkaldte 00. klasser, som børnene går i fra 1.maj til sommerferien.

Sprogaktiviteter i Røde tråd

Projekt Røde tråd handler om at hjælpe børnene sikkert fra børnehaven og ind i skolen. Og en Røde tråd dag i 00. klassen indeholder både skemalagt undervisning, aktiviteter og leg, som er struktureret af pædagogerne i tidsrummet kl.8.30-12. Nogle dage kan det også være heldags udflugter i lokalområdet eller aktiviteter med fx Komediehuset, hvor børnene får lov at optræde på en rigtig scene og øve, hvordan de får replikker ud over scenekanten.

Pædagogerne sætter sprogaktiviteter på programmet 45 minutter to til tre gange om ugen. Indholdet er meget varieret og stimulerer både tale og skriftsprog.

"Jeg har nogle rimekasser, hvor børnene skal finde frem til to ting som rimer - og vi har mapper med små rimeopgaver, kasser med ordkort og små hæfter at skrive i. Vi dyrker det nære og det kære - fx kroppen, dyr, venner, familie - og vi anvender dialogisk læsning," fortæller Lone Langendorff.

Udvidet ordforråd

I projektet får børnene udvidet deres ordforråd, og de får styrket både deres narrative og kommunikative kompetence.

"Vi stimulerer deres evne til at fortælle. Vi bruger ofte fortællinger før og efter weekenden. Hvad skal vi lave, eller hvad har vi lavet i weekenden. Det er en rigtig god træning, fordi de fremadrettet skal bruge disse kommunikative kompetencer,

foto: Elisabeth Schjødt Laursen

Børnehaveklasseleder Gitte Nielsen (tv) og koordinator for Røde tråd projektet i Horsens Kommune Lone Langendorff (th) anbefaler blandt andet Lotte Sallings bøger i arbejdet med børnene: "Bøgerne er bare super inspirerende og fyldt med ideer til at lege sproget frem".

Hent inspiration i Lotte Sallings bøger

- AKTIVE FORTÆLLINGER, RIM OG REMSER
- SPRING SPROGET FREM
- RIM MED FAMILIEN OP&NED
- VILFRED OG VERDENS VÆRSTE VIKINGER
- FAGTER OG GRIMASSER
- SNAKKEPAKKER

Se mere på lottesalling.dk

Røde tråd i Horsens Kommune

Sprogarbejdet er blot en del af Røde tråd projektet, der sætter fokus på

- børnenes relationer
- udfordring og udvikling af barnets kompetencer i overgangen fra læringsmiljø i daginstitutionen til folkeskolen
- optimale rammer for sårbare børn og deres familier ved overgangen til skolen

Røde tråd projektet er fysisk placeret i lokaler på skole/ SFO. Førskolegrupperne etableres i perioden 1. maj til 31. juli forud for skolestart i august.

Læs også om et Røde tråd samarbejde mellem Horsens bibliotek, børnehaver og skoler, der styrker læselysten i overgangen mellem børnehave og skole.

når de starter i 0. klasse og her fx arbejder meget med cooperative learning. I cooperative learning skal børnene ofte arbejde sammen to & to og fortælle til hinanden.

Børnene skal derfor gøres parate til at arbejde på den måde. De skal ikke alene kunne lytte, til men også handle på baggrund af informationer, de får. Disse færdigheder arbejder vi en del med her i 00.klasse,” forklarer Lone Langendorff.

Sprogstimulering i både skole og SFO.

Selvom pædagoger i SFO generelt har en mere understøttende funktion i forhold til det, der foregår i skolen, understreger Lone Langendorff, at der foregår sprogstimulering implicit i næsten alle aktiviteter i SFO'en.

Det handler om dels at få øje på det, der allerede foregår, og dels at blive endnu bedre til at bruge de muligheder for sprogstimulering, som ligger lige foran. Som hun siger: ”Når vi går i haven, lærer vi nye ord og begreber dér. Når vi er i hallen og laver sportsaktiviteter, lærer vi udtryk fra regellege og boldspil. Vi øver sproget, når vi bager noget og skal læse en opskrift. Og børnene finder ud af, at det hedder ”at hugge eller kløve” brænde og ikke ”at økse”, forklarer Lone Langendorff.

Pædagogerne hjælper på den måde med at præcisere ord og begreber i SFO'en. Og de gør det i den kontekst, hvor børnene allerede er i leg og aktivitet – og altså i fuld gang med at lære sprog.

foto: Elisabeth Schjødt Laursen

Lone Langendorff og Gitte Nielsen ”springer sproget frem” med klappeleg i 0.kasse.

NÅR PÆDAGOGENS ROLLE OGSÅ OMFATTER LÆRING – OG LÆREMIDLER

Den nye folkeskolereform får stor betydning for skole- og SFO-pædagogers rolle. Med et øget samarbejde med lærerne og en større inddragelse i undervisningen er det oplagt, at også pædagoger får viden om og adgang til aktuelle læremidler. Her kan VIA CFU være en hjælp.

Af Lotte Svane Strange Petersen, VIA CFU

Før læsning – under læsning – efter læsning.

Disse tre faser er rammen om metoden dialogisk oplæsning. Her arbejdes med læse- og sprogudvikling. Alt imens de sociale kompetencer styrkes i en form, som er både anerkendt, effektiv og tryk. Uden tvivl en metode, som er relevant for både lærere og pædagoger.

Med dialogisk oplæsning rammesættes læsesituationen, og den voksne guides gennem en spørge-

og samtalemåde om den valgte litteratur. Den styrede form og den sproglige opmærksomhed hjælper børnene fagligt, men også til at blive inkluderet i det sociale fællesskab via dialog.

Der er skrevet flere didaktiske bøger om dialogisk oplæsning. Ligesom der er udgivet et hav af fremragende billedbøger til forskellige aldersgrupper, som er oplagte at læse dialogisk op. Disse materialer kan alle lånes på VIA CFU.

CFU - Center for Undervisningsmidler

- CFU i hele landet
Landets CFU'er er ressource- og udviklingscentre for skoler og uddannelsesinstitutioner. Centrene er forankret i professionshøjskolerne og har afdelinger landet over.
Se mere på www.cfu.dk
- VIA CFU
I VIA findes CFU's informationsafdelinger i Herning og Aarhus.
Se mere på www.viacfu.dk
- CFU's materialesamlinger
I informationssamlingen findes enkeltteksemplarer af stort set alle aktuelle danskudgivne læremidler. Disse kan lånes hjem til egen inspiration – fx som forberedelse til indkøb til skolen.

I udlånssamlingen findes et væld af udvalgte trykte, digitale og konkrete læremidler. Disse kan lånes hjem og må bruges sammen med børnene.

Se mere på www.viacfu.dk/materialer

Se og bestil bøger om dialogisk oplæsning [her](#)

Se og bestil billedbøger til (dialogisk) oplæsning [her](#)

Digitale og trykte

Det er først og fremmest lærere, der bruger CFU. Men med nye rammer som aktivitetstimer, understøttende undervisning og øget samarbejde mellem lærere og pædagoger, er det oplagt, at også skolens pædagoger gør brug af CFU som en slags ressourcecenter med læremidler i centrum.

Inspiration og klassesæt til låns

På CFU finder du et væld af fagbøger, skønlitterære bøger og pædagogisk litteratur, som kan være interessant på tværs af faggrænser. Alt i samlingerne kan lånes hjem i enkelt eksempalarer til din egen inspiration, og en lang række af materialerne kan også lånes i flere eksemplarer (klassesæt) og må bruges sammen med børnene.

Lån en ethjulet cykel

Også CFU's samling af konkrete materialer er værd at kaste et blik på. Her finder du spil og genstande lige fra rugemaskiner til ethjulede cykler, materialer til ostefremstilling og kinball-spil.

Kig forbi vores afdelinger i Aarhus eller i Herning og se, hvad der kunne være relevant for netop jer. Og tag gerne dit team med.

Du kan også slå et klik forbi den virtuelle afdeling på www.viacfu.dk – her er altid åbent.

Kan du låne materialer på CFU?

For at låne på CFU, skal du have et UNI-login (login til skolekom). Det er din skole, der bestiller UNI-login'et.

Skolens abonnementer afgør, hvilke af CFU's ydelser, dit UNI-login giver adgang til – fx i forbindelse med online streaming af tv-udsendelser og køb af dvd'er.

På VIA CFU kan du fx låne en lang række billedbøger til dialogisk oplæsning.

Foto: Lars Andersen

Lån også konkrete materialer på VIA CFU. Her er det kæmpe krops-tæppe, der indgår i spillet 'BodyIQ – et spil om kroppen'. Se mere på [her](#)

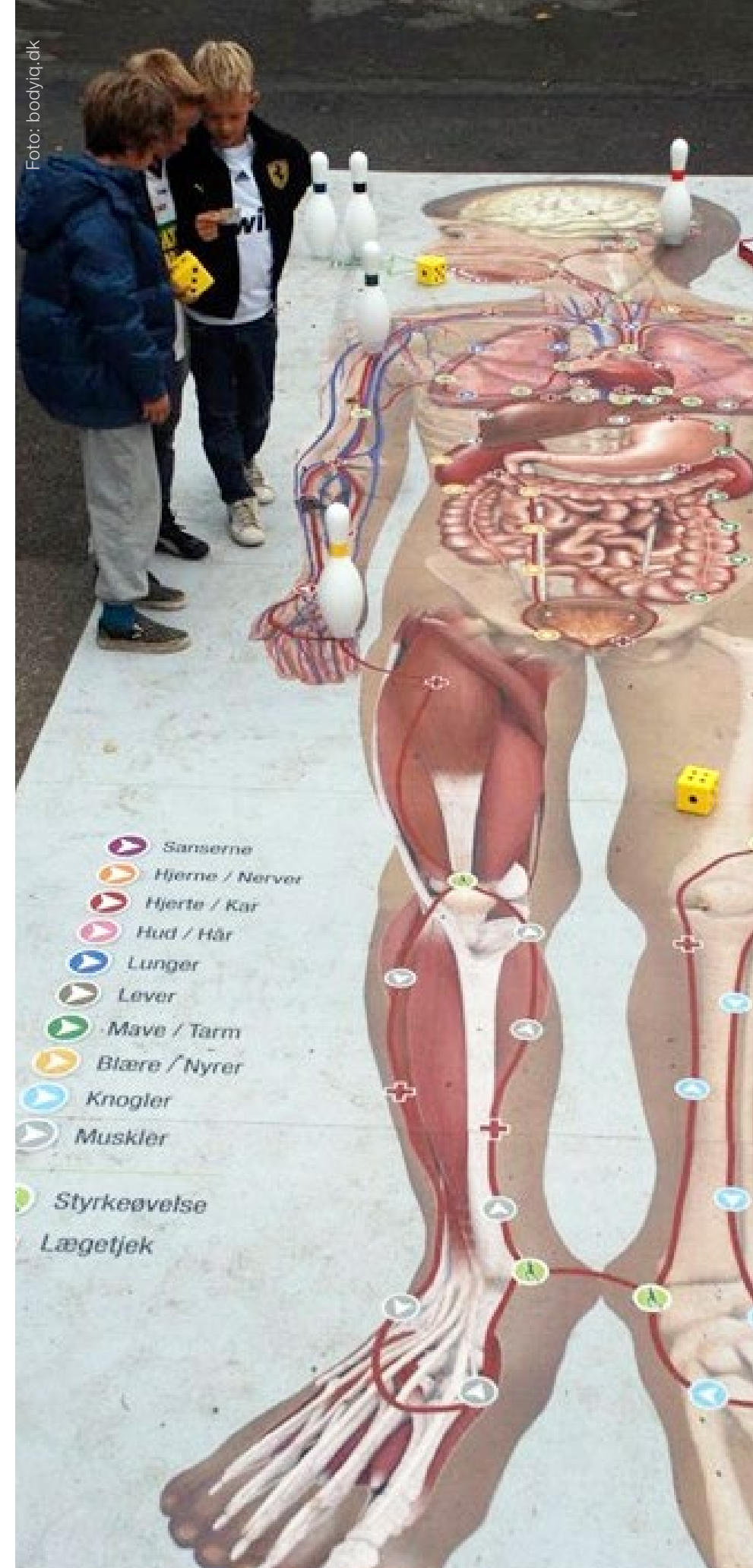

Foto: bodyiq.dk

SPROGPLEJERSKEN KOMMER PÅ HJEMMEBESØG

Forskningen viser, at forældre spiller en væsentlig rolle i forhold til børns sprogstimulering. I 'Godt fra start' - et sprogudviklingsprojekt i Aarhus Kommune - kommer en sprogplejerske på besøg i hjemmet hos en gruppe børn og deres forældre hvert halve år og giver forældrene redskaber til at arbejde med barnets sprogudvikling.

Af Hanne Duus, hd@viauc.dk

"Vi sidder på gulvet og synger sange, drikker luftkaffe og legelæser børnebøger. I mange familier deltager både mor og far og barn i de sprogstimulerende aktiviteter," siger Anette Dahl Knudsen. Hun er sprogkonsulent i Aarhus Kommune og leder af projekt 'Godt fra start', der er et sprogudviklingsprojekt med en forældrerettet indsats.

I projektet deltager 95 børn mellem 0 og 3 år. Alle fra Bispehaven i Aarhus. Og Anette Dahl Knudsen besøger samtlige familier hjemme hos dem selv op til fire gange i løbet af projektperioden.

"Jeg kalder mig selv for sprogplejerske. For på samme måde som sundhedsplejersken besøger hjemmene med faste intervaller og ser på barnets udvikling, kommer jeg hvert halve år og giver ideer til, hvordan forældrene kan flytte deres barn videre mod næste sproglige milepæl," siger Anette Dahl Knudsen.

Forældrene kan og vil

Hun fortæller, at der er ressourcer i alle hjem. De mange hjemmebesøg har vist, at forældrene både kan og vil arbejde med det lille barns sproglige udvikling.

"Jeg viser forældrene helt konkret, hvordan de kan arbejde med at stimulere deres barns sprog. De er jo de bedste til at gøre det. De kender deres barn bedst," siger Anette Dahl Knudsen.

Sprogstimulering fra flere sider

Ved hvert besøg får familien og barnet forskellige redskaber til sprogstimulering, der passer til barnets udviklingstrin. Mange af materialerne findes også i kommunens daginstitutioner. På den måde er der en genkendelse, når børnene senere møder de samme bøger og sange i vuggestuen. Det kan fx være en bog, hvor teksten står på dansk på den ene side og på forældrenes modersmål på den modsatte side.

"Så læser jeg den danske tekst, mens far eller mor supplerer med teksten på deres modersmål. På den måde lærer barnet de samme begreber på begge sine sprog. For begge er jo en del af barnets identitet," siger Anette Dahl Knudsen.

Ifølge Anette Dahl Knudsen er der flere gevinster ved 'Godt fra start'. Dels er der en god effekt i forældrenes sprogstimulering, dels har hjemmebesøgene en god effekt på relationsarbejdet.

Anette Dahl Knudsen

Sprogkonsulent. Pædagogik og Konsulent. Børn og Unge.
Aarhus Kommune. Projektleder 'Godt fra Start'

Se mere om 'Godt fra start' [her](#)

'Godt fra Start' bygger videre på erfaringer fra forskningsprojektet
'[Eksperimentel undersøgelse af forstærkede indsatser over for børn med dansk som andetsprog i alderen 3-6 år](#)'

FORÆLDRES ENGAGEMENT LØFTER SPROGET

Af Hanne Duus, hd@viauc.dk

"Børnene bliver bogvante og arbejdet med bøgerne styrker deres koncentrationsevne. De lærer at fordybe sig. Desuden opbygger jeg gode relationer til forældrene, der alle uden undtagelse er glade for samarbejdet. Forældrene er taknemmelige for at få redskaber til noget, de ikke selv kan forventes at være eksperter i," siger Anette Dahl Knudsen.

Hjemmebesøg rykker

Der er ingen tvivl om, at der er god økonomi i at give forældrene redskaber til det sprogstimulerende arbejde. På den måde kan de også senere fortsætte pædagogernes gode sprogarbejde, når de har hentet deres barn i institutionerne.

Anette Dahl Knudsen vil klart anbefale, at pædagoger i daginstitutioner som minimum tager på ét hjemmebesøg hos de kommende forældre i vuggestuen eller børnehaven. Det skaber en tryghed at møde forældrene på deres hjemmebane. Og så giver det et kendskab til hinanden, der gør det nemmere at give brugertilpasset vejledning, hvis der senere er behov for det. Det er afgørende at få skabt et godt samarbejde om barnets sproglige udvikling allerede fra start.

Alle børn med sproglige udfordringer skal sprogscreenes, når de fylder tre år. I 'Godt fra start' er det målet, at andelen af børn, der placerer sig lavest ved tre års screeningen skal falde i takt med antallet af hjemmebesøg. Og de foreløbige undersøgelser af forældrenes sprogstimulering i hjemmet viser, at det har en positiv effekt på deres børns sprog. Testen er ikke videnskabelig, da antallet af deltagende børn er for lille, men den viser en tendens.

De små børn får fire besøg

De 95 børn der er tilmeldt projektet er alle født mellem den 1/12 2009 og den 1/12 2012. Dem besøger Anette Dahl Knudsen hvert halve år indtil de fylder tre år. Det betyder, at nogle børn kun får et besøg inden de er klar til at komme i børnehaven, mens de mindste børn når at få fire besøg inden de fylder tre år.

"De mindste børn når at få hele pakken. Jeg er med hele vejen og følger deres sprogudvikling igennem de første tre år. Sammen laver vi sprogøvelser, der passer til det sproglige niveau barnet befinder sig på. Og det er en øjenåbner for mange forældre, hvor meget de selv kan gøre og hvor meget de små børn faktisk kan," siger Anette Dahl Knudsen.

DE FIRE FORSKELLIGE SPROGTRIN:

Sprogstimuleringen i hjemmet planlægges alt efter barnets udviklingstrin. Der er tale om fire forskellige sprog-milepæle som forældre og børn får redskaber til at arbejde med, når sprogplejersken kommer på besøg hver sjette måned.

- 1. gang:** Forudsætning for sprog og betydningen af den tidlige dialog
- 2. gang:** Impresivt ordforråd og fælles opmærksomhed
- 3. gang:** Det ekspressive ordforråd, dialogredskaber og rolleleg
- 4. gang:** Dialogisk læsning og fortælleevne.

CHARLOTTE GØRTZ ANDERSEN OG ULLA RUNGE BERTELSEN

Sproglege

– pragmatisk sprogtræning med fokus på børnefællesskaber

Forfattere:
Charlotte Gørtz Andersen og
Ulla Runge Bertelsen

Forlag:
Dafolo, 2013

Sider:
64

Anmeldt af:
Bjarne W. Andresen.
Støttepædagog og masterstuderende,
DPU samt redaktør og boganmelder
på JAGOO (www.jagoo.dk).

BOGANMELDELSE

BRUG
IDEÉN

NY BOG GIVER FORSLAG TIL INKLUDERENDE SPROGTRÆNING

*Er du parat til at udvikle din praksis til gavn for børn med pragmatiske udfordringer? Læs anmeldelsen af **Sproglege – pragmatisk sprogtræning med fokus på børnefællesskaber**, der kommer med løsninger på den udfordring*

Af: Bjarne W. Andresen

Alle pædagoger møder dem: Børn, som har et fint ordforråd og god udtale. De klarer sig godt i sprogtest. Alligevel taler de og kammeraterne forbi hinanden, og lege ender ofte i konflikter.

Sproglege giver forslag til aktiviteter, som hjælper børnene til at bruge sproget på en hensigtsmæssig måde i sociale relationer.

Bogen er delt i to

Bogen falder i to dele: En kort teoridel, hvor de centrale begreber forklares i et lettilgængeligt sprog, og en praksisorienteret del, der kan bruges som håndbog.

Jeg vil anbefale Sproglege til alle pædagoger, som er parate til at sætte spørgsmålstejn ved deres praksis til fordel for børn med små eller store pragmatiske udfordringer.

Sprog i sociale sammenspil

Sproglege beskæftiger sig med pragmatikken, som handler om brug af sproget i socialt samspil. Barnet kan bruge sproget godt i én sammenhæng og dårligt i en anden. Fx vil barnet ofte fungere bedre i dialog med en voksen end sammen med en gruppe andre børn. Samtaler har regler, og når de brydes ofte, opstår konflikterne. Et barn med pragmatiske vanskeligheder kan fx skifte emne umotivet, afbryde, over- eller underinformere.

Forslag til sproglege

I bogen er der forslag til lege, som træner sproget. Forslagene er skrevet med respekt for mangfoldigheden i den praksis, der er i institutioner og SFO. De er i stigende sværhedsgrader, så det er muligt at finde en leg, som passer til de fleste børn.

Der er også fokus på andre ting, pædagogen kan være opmærksom på. Hvis barnet fx taler med andre gennem pædagogen, kan hun

vejlede det til at gå den direkte vej ved at sige: "Kan du selv gå hen og fortælle ham det?"

Pædagoger hjælper ved at styre

Forfatterne lægger op til en stor grad af styring fra pædagogens side, som en hjælp til barnet. Pædagogen bør være med til at aftale legen og sørge for, at det planlægges allerede i garderoben. Hun skal ikke styre, hvad der aftales, men skal kræve, at der aftales noget på forhånd. Uden voksenstyring har børnene alligevel (ordløst) aftalt, hvem der leger hvad ved hvem, inden de når legepladsen. Så er det for sent for den, som ikke forstår spillet.

Bogen angiver fem trin til succes

- Hav øjenkontakt,
- Brug dit kropssprog,
- Vis interesse,
- Lad den anden tale færdig
- Og sig noget relevant

Tale til eller med børn

Pædagogen opfordres til at være opmærksom på, om hun taler til børnene eller med børnene. Det viser vigtigheden af en hyppig en-til-en situation mellem barn og voksen. Når vi er sammen med flere børn på en gang, har vi en tendens til at tale til dem. Ligesom vi bryder mange samtaleregler; fx at skiftes til at tale, at lade begge være med til at udvikle samtaleens emne, at mumle bekræftende undervejs. Det kan barnet ikke øve, når der er samling, det sker kun ved samtale mellem få.

ORDAPOTEK –

EN SPROGLIG NØDHJÆLPSSKASSE

Står du og mangler lidt Verber eller Substantiver i dit liv? Er du lidt nede på Adjektiver? Har du underskud af Adverbium eller Numeralier? Så er der hjælp at hente.

Den danske digter Morten Søndergaard har lavet et helt specielt kunstværk om og med ord. Et ORDAPOTEK. Det består af 10 sproglige medicinæsker, en for hver af de ti ordklasser.

Inde i 10 forskellige medicinæsker ligger indlægssedler. Akkurat som i en pilleæske som vi kender dem fra apoteket. En til hver ordklasse. På Ordapotekets indlægssedler kan man læse om bivirkninger, overdosering og anvendelse af hver af ordklasserne.

Æskernes størrelse svarer til ordklassernes størrelse.

Ordapoteket kan købes

Apoteket kan enten fås som medicinkasse - en sproglig nødhjælpsskasse - eller som medicinskab i rustfrit stål.

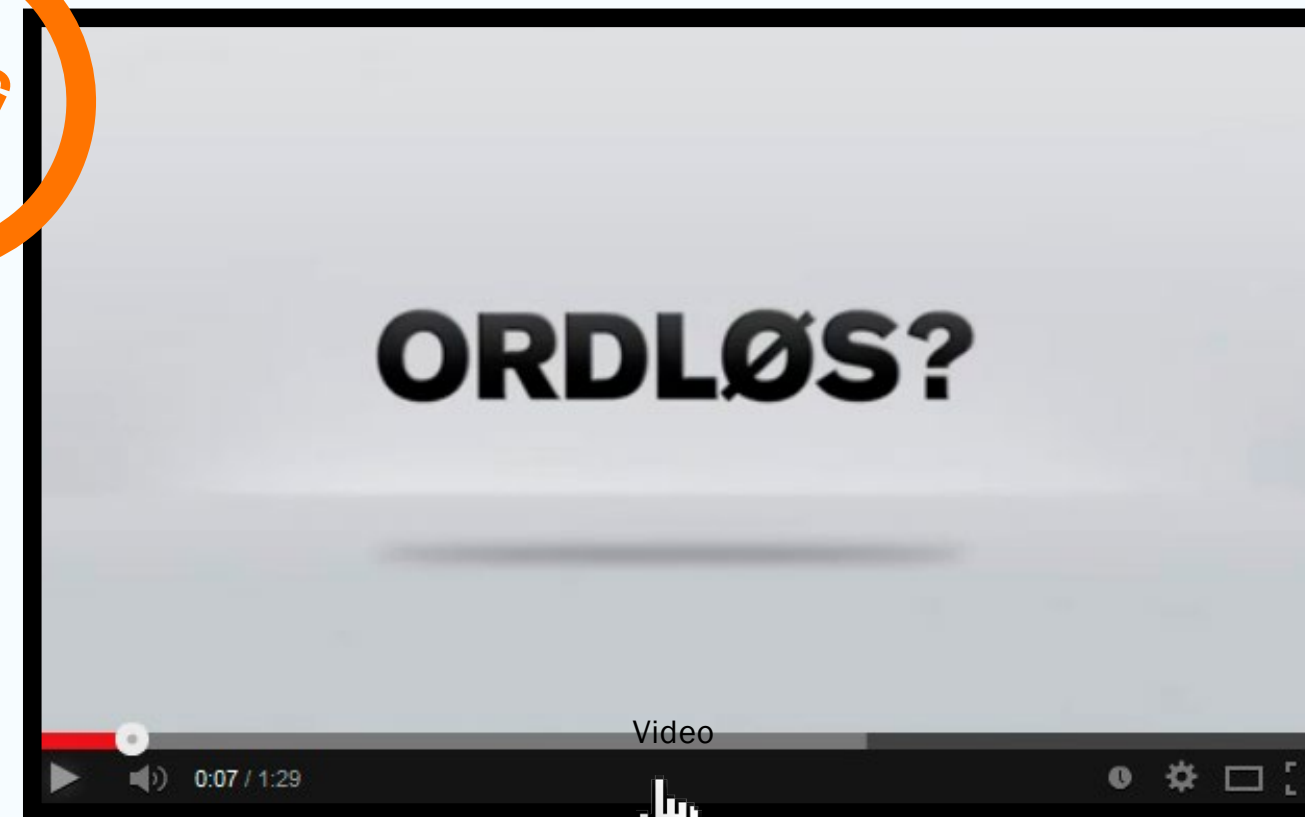
Prisen er 500 kr. for kassen eller 1000 kr. for et skab.

Kontakt Morten Søndergaard for at bestille skabet -

Link: <http://mortensondergaard.net/Hjem.html>

BRUG
IDEÉN

Se videoen om ordapoteket (Youtube)

VIL DU GØRE EN FORSKEL, NÅR SIMON OG SAMIRA LÆRER SPROG

VIA tilbyder efteruddannelse målrettet små børns sprogudvikling. Tag den Pædagogiske Diplomuuddannelse Børns Sprog eller hent inspiration til sprogarbejdet i den kortere Sprogvejlederuddannelse.

DERFOR ER ROLLEN SOM SPROGVEJLEDER BETYDNINGSFULD FOR MIG

Af Jeanette Svendsen, jesv@viauc.dk

Hvorfor tog du Diplomuddannelsen Børns Sprog?

Jeg har altid interesseret mig for sprog og litteratur og læst meget for børnene. Men jeg mener også, at pædagoger har et stort samfundsmæssigt ansvar for at ruste børnene til virkeligheden efter børnehaven. Og her har jeg længe kunne se, at et veludviklet sprog er afgørende for børns inklusion i fællesskabet og evne til at skabe sunde relationer.

Den pædagogisk diplomuddannelse i Børns Sprog blev derfor den vogn, jeg spændte mine faglige ambitioner for. Det blev her, jeg fik en særlig viden, som jeg nu bringer videre.

Hvad var det vigtigste du lærte på uddannelsen?

Jeg har fået faglig, forskningsbaseret viden om sprog på et højt niveau. Samtidig er jeg blevet endnu mere opmærksom på, at sprog, læring og inklusion hænger uløseligt sammen.

Så er jeg blevet introduceret til Ministeriets Sprogvurdering - der er elsket og hadet af pædagoger. Jeg tænker, at det er et vigtigt værktøj til udvikling af sprogarbejdet. Jeg sprogtester alle nye børn og bruger sprogvurderingens kategorier som et analyseredskab. Sprogvurderingen hjælper mig med at få overblik, så jeg kan planlægge mit sprogarbejde mere præcist.

Sidst men ikke mindst har uddannelsen skærpet mit fokus på forældresamarbejdet. Uden forældrenes engagement og involvering når vi ikke langt.

Hvordan har uddannelsen ændret din måde at arbejde med børnene og med dine kolleger?

Jeg arbejder mere systematisk og struktureret med sprogarbejdet. Tre mandage om måneden observerer jeg kolleger eller udvalgte børn, giver input til konkrete aktiviteter eller komme med forslag til forandringer i praksis. Efterfølgende deltager jeg i teammøder, hvor jeg giver feedback og input til måder at få sproget mere i spil.

Forleden udviklede vi et sprogforløb om fisk. Vi tog udgangspunkt i et rim af Lotte Salling, og jeg lavede et oplæg til en drejebog, for-

slag til fokusord og konkrete aktiviteter inde og udenfor huset. Mit udgangspunkt var sprogvurderingens hovedtemaer: ordforråd, lydlig kompetence, sprogforståelse og kommunikativ kompetence.

Sammen med tosprogsvejlederen afholder jeg "brush up-møder" for kollegerne. Her gennemgår vi centrale elementer i sprogudviklingen og alle formulerer en konkret sprogopgave, de vil arbejde videre med.

Hvordan ser du tegn på dine nye sprogvejlederkompetencer i dit daglige arbejde?

Sproget er begyndt at blomstre. Mine kolleger arbejder langt mere bevidst og kreativt med sproget. De udfordrer både sig selv og børnene.

Forleden hørte jeg en medhjælper spørge et barn: "Hvad er det for noget væske, du har i drikkedunken". Hun udfordrer barnet med et

BLÅBOG

Irene Lorentzen

47 år

Uddannet pædagog 1992

Ansæt i Børnehaven Flintebakken i Horsens

Sprogvejleder og ansvarlig for udvikling af sprogarbejdet i institutionen

Afsluttede **Sprogvejlederuddannelsen** i 2011 og Den pædagogisk **Diplomuddannelse Børns Sprog** i 2013

synonym for vand. Dermed nuancerer hun sproget, der ellers, på grund af travlhed i institution og familie, er i fare for at blive forsimplet. Alt for mange børn kommunikerer med sætninger som "Jeg vil have det der" i stedet for, "Jeg vil gerne have mælken". Vi forsimpler frem for at udfordre – måske for at spare tid!

Jeg ser også en utrolig nysgerrighed hos børnene. De er overraskende gode til at høre sproglyde. Og ved hvilken lyd deres eget navn starter med. Den anden dag talte en gruppe børn om ordet "træ-krone". Hvordan det var sammensat af flere ord – og hvad ordene hver især også kunne betyde.

Hvor bruger du ellers dine nye kompetencer i dit pædagogiske arbejde?

I mit daglige arbejde som sprogvejleder spiller forældrene en større rolle nu. Uddannelsen betyder, at jeg har stærkere argumenter og er bedre til at begrunde en bestemt måde at arbejde med sprog på.

Det gør fx indtryk på de fleste forældre, når jeg fortæller at 70 % af børns læring sker i hjemmet, og at de derfor har et stort ansvar. Jeg er blevet skarpere til at stille klare mål op sammen med forældrene og sikre, at vi løbende får dem evalueret.

Hvilken betydning har det haft for institutionen, at du har taget uddannelsen?

Der er kommet meget mere sprog i huset. Som sprogvejleder har jeg en klar og tydelig rolle. Jeg er den kollega, man kan få sparring hos. Jeg er velforberedt og opdateret, og de kan forvente et kvalificeret svar. Modsat oplever jeg, at mine kolleger arbejder med de konkrete forslag, jeg kommer med.

Der er stor respekt for faglighed i huset – en særlig ånd, som har fået et ekstra boost med sprogarbejdet.

Min rolle som sprogvejleder er klar og tydelig. Hos mig kan kollegerne forvente et kvalificeret svar. Jeg er velforberedt og opdateret, men modsat forventer jeg også, at vi i fællesskab arbejder med de konkrete tiltag, jeg anbefaler.

I de senere år har der vist sig et markant behov for, at pædagoger får en solid faglig viden om børns sproglige udvikling samt kompetencer til at planlægge, gennemføre og evaluere sprogarbejdet. Det gælder både i forbindelse med små børns tilegnelse af sprog og i overgangen mellem dagtilbud og skole, hvor pædagogers viden om sprog er centralt for det tværprofessionelle samarbejde. Derfor udbyder VIA både en *Pædagogisk Diplomuddannelse i Børns Sprog* og den kortere *Sprogvejlederuddannelse*.

Målet med uddannelserne er, at du får indsigt i teorier og nyeste forskning vedrørende børns sprogtilegnelse. Du arbejder konkret med at integrere den nye viden i din praksis. Gennem uddannelsen får du metoder til at analysere og vurdere problemstillinger inden for pædagogisk arbejde med børns sprog. Ligesom du også får værktøjer til at iværksætte relevante og målrettede sprogindsatser.

Pædagogisk Diplomuddannelse – børns sprog

Diplomuddannelsen består af følgende moduler:

To obligatoriske moduler:

- Modul 1: Pædagogisk viden og forskning – rettet mod børns sprog (10 ECTS)
- Modul 2: Undersøgelse af pædagogisk praksis – rettet mod børns sprog (5 ECTS)

Tre faglige moduler:

- Fagmodul 1: Børns sprogtilegnelse (10 ECTS)
- Fagmodul 2: Sprogpædagogik og sprogindsatser (10 ECTS)
- Fagmodul 3: Evaluering, samarbejde og vejledning i forhold til børns sprog (10 ECTS)

Et afgangsprøve rettet mod børns sprog

- Uddannelsen afsluttes med afgangsprøve (15 ECTS)

Hele diplomuddannelsen tager et år på fuld tid eller tre år på deltid. Der kan søges SVU til fuldtidsstudiet

Sprogvejlederuddannelsen

Vælger du Sprogvejlederuddannelsen følger du de tre fagmoduler i den Pædagogiske Diplom: Børns Sprog.

- Fagmodul 1: Børns sprogtilegnelse
Der er fokus på sprogteorier og viden om børns sproglige udvikling.
- Fagmodul 2: Sprogpædagogik og sprogindsatser.
Der er fokus på det pædagogiske sprogarbejde i institutionen.
- Fagmodul 3: Evaluering, samarbejde og vejledning i forhold til børns sprog.
Der er fokus på sprogvejlederens opgave og rolle.

Hvert modul på Sprogvejlederuddannelsen afvikles som et fuldtids studie af 6 - 7 ugers varighed. Til fuldtidsstudiet kan der søges SVU.

Sprogvejledere i din kommune

VIA har allerede uddannet sprogvejledere i Aarhus, Viborg, Holstebro, Fredericia, Horsens, Varde, Ringkøbing/Skjern og Ålborg kommune. Tjek om du også kan få Sprogvejleder-uddannelsen i din kommune.

[Klik her for opdateringer og yderligere information om de to uddannelser](#)

Aktuelle udbud i 2014

Titel	Semester	Aktivitetsnummer	Bynavn	Tid
Børns sprogtilegnelse	Forår 2014	164114001	Aarhus N	Fuld tid
Evaluering, samarbejde og vejledning i forhold til børns sprog	Forår 2014	164114101	Aarhus N	Fuld tid
Børns sprogtilegnelse	Forår 2014	871014162	Aarhus N	Fuld tid
Evaluering, samarbejde og vejledning i forhold til børns sprog	Forår 2014	871013097	Aarhus N	Fuld tid
Børns sprogtilegnelse	Forår 2014	164114151	Aarhus N	Fuld tid
Sprogpædagogik og sprogindsatser	Forår 2014	164114051	Aarhus N	Fuld tid

HVOR PEGER PILEN HEN?

KONFERENCE OM BØRN OG SPROG

340 personer deltog på Social-, Børne- og Integrationsministeriets konference om børns sprog. De kom for at høre om den nyeste sprogforskning og for at netværke med andre sproginteresserede. Men også for at fornemme nye politiske vinde.

Af Hanne Duus, hd@viauc.dk

Rummet er fyldt med plancher, bøger og masser af mennesker, der shopper rundt imellem bordene. Der kigges, diskuteres og udveksles både erfaringer og gode idéer. Det er pædagoger, ledere og andre interesserede i børns sprogudvikling, der besøger bazaren med et overflødighedshorn af spændende projekter om børn og sprog.

I en bod bliver deltagerne inspireret til arbejdet med børnehavebørns interesse for skrift. Både dansk og andre modersmål. I en anden bod er der mulighed for at høre om dialogisk læsning i børnehave og skole. Der er boder med inkluderende sprogstimulering og forældrevejledning, kufferter med tøjdyr, der inviterer til at børnene leger med alfabetets lyde. I andre stande er der sprogposer fyldt med ord, vejledning i målrettede sprogudvikling på kommunalt niveau og stande med tidlig skrift i daginstitutionerne.

Bazaren er afslutningen på den første dag på Social-, Børne- og Integrationsministeriets sprogkonference 2013. Under titlen 'Hvor peger pilene hen?' hørte og diskuterede 340 deltagere den nyeste viden om børns sproglige udvikling.

Statusopdatering på den nyeste forskning

Ifølge Holger Kristoffersen, fuldmægtig i Socialstyrelsen, er sprog-

konferencen blandt andet et forum, hvor ministeren kan informere om nye lovmæssige tiltag, om de politiske vinde, der blæser indenfor børn og sprogtilegnelse og om den nyeste forskning på området.

"Formålet med konferencen er at formidle den nyeste viden om børns sproglige udvikling. Og at skabe rum for udveksling af viden på tværs af landets kommuner. Konferencen er målrettet pædagogisk personale i dagtilbud, PPR og andre personalegrupper, som arbejder med 0-6-årige børns sproglige kompetencer," siger Holger Kristoffersen.

Han fortæller, at der blev søsat en del forskningsprojekter sidste år. Og de kører typisk over to år eller mere. Derfor er der størst fokus på midtvejsstatusopdateringer fra forskellige forskningsprojekter, der blev sat i gang sidste år.

"Der er fokus på ny forskning om børns sprog og sprogtilegnelse, børns skrivelyst, naturen som ramme for det pædagogiske arbejde med børns sprog. Desuden en række workshops og en bazar, hvor kommuner, undervisere og pædagogiske konsulenter viser deres erfaringer fra arbejdet med børns sprogudvikling," siger Holger Kristoffersen. Der desuden kunne fortælle, at et nyt udviklingsprogram om Fremtidens Dagtilbud netop er vedtaget.

Holger Kristoffersen har i samarbejde med Kitte Søndergaard, VIA UC tilrettelagt årets sprogkonference. På konferencen kunne han også løfte sløret for et nyt, stort udviklingsprogram Fremtidens Dagtilbud, som Social-, Børne- og Integrationsministeriet søsætter.

Pilen peger på ...

I løbet af konferencen var der adskillige foredrag med spændende indhold. Der var blandt andet 'Sidste nyt fra erstatsproginventionsfronten'. Her fremlagde Dorthe Bless, professor, Center for Børnesprog, Syddansk Universitet, om programmerne SPELL og 'Fart på sproget'.

To sprogprogrammer, der understøtter børns sprog og læseforudsætninger. Indsatsen er rettet imod alle børn, men udvikles med et særligt fokus på et- og tosprogede børn med sproglige problemer. Effekten af indsatsen undersøges blandt mere end 7.000 børn og mere end 700 pædagoger på 144 daginstitutioner over hele landet.

Ligeledes blev der sat fokus på den landsdækkende indsats 'Styrk Sproget', der skal løfte fagligheden for tosprogede børn. Her fremlagde Lillian Andersen og Mette Steen, pædagogiske konsulenter i Undervisningsministeriet, erfaringer og indsigter fra et samarbejde mellem to kommuner med særligt fokus på tidlig sproglig indsats.

Den tredje retning var 'Skrivning i børnehaven' ved Bente E. Hagtvet, professor, Institutt for spesialpedagogikk, Oslo Universitet. Hun fortalte om de foreløbige erfaringer fra et forskningsprojekt om at stimulere skrivning allerede i børnehaven.

Årets konference sluttede af efter to dages friske pust fra den vestlige verdens sprogudvikling. 340 deltagere kunne tage hjem med hovedet og taskerne fulde af faglig inspiration, nye netværk og et hav af gode idéer til at arbejde med børns sproglige udvikling.

FREMTIDENS DAGTILBUD: NYT PROGRAM SKAL STYRKE TRIVSEL OG LÆRING

Fremtidens Dagtilbud er et udviklingsprogram, der skal understøtte kommuner og dagtilbud i udviklingen af en systematisk og målrettet pædagogisk didaktik og et målrettet forældresamarbejde.

Evidensbaseret viden

Udviklingsprogrammet skal styrke trivsel og læring hos alle børn i dagtilbud og bidrage til at mindske betydningen af social arv i forhold til børns trivsel og læring. Samtidig skal det bibringe evidensbaseret viden om, hvordan man effektivt understøtter en systematisk og reflekteret pædagogisk didaktik. Samt et målrettet og involverende forældresamarbejde, herunder hvordan ledelsen bedst understøtter dagtilbuddenes udvikling.

Organisatorisk forankret

Fremtidens Dagtilbud er organisatorisk forankret i Social-, Børne- og Integrationsministeriet og Socialstyrelsen. Selve udviklingen, afprøvningen og effektmålingen varetages af Institut for Pædagogik og Læring ved Aarhus Universitet, Center for Børnesprog ved Syddansk Universitet og Rambøll med EVA og UC Nord som underleverandører.

Deltagere i Fremtidens Dagtilbud

Fremtidens Dagtilbud forventes at involvere i alt ca. 20 kommuner, som vil deltage med i alt 80 dagplejegrupper, 80 vuggestuer og 80 børnehaver. Ca. 9.200 børn i det samlede studie.

Læs mere om udviklingsprogrammet [Fremtidens Dagtilbud](#)

KONCEPT ELLER PROFESSIONELT SKØN: ET DILEMMA MELLEM TO SPROGPARADIGMER

Når Kirsten Rasmussen, Irene Salling Kristensen, Annika Wiwe, Torkil Østerbye og Marie Højholt er samlet, kan argumenterne for og imod forskellige tilgange til sprogarbejdet være skarpe. Men diskussionerne er samtidig med til at kvalificere de udviklingsprojekter, de hver i sær arbejder med

Af: Projektmedarbejderne i Programmet "Sprogmiljøer - i daginstitution og skole", Videncenter for Sprog, Læsning og Læring, VIA UC

Måltrettede og evidensbaserede sprogindsatser eller sprog, der i hverdagen udfolder sig i relationer mellem børn og voksne. Forskningsparadigmer og læringssyn brydes, når målet er at skabe optimale sprogmiljøer. Og det er afgørende, at kommuner og pædagogerne ude i institutionerne fortsat diskuterer dilemmaer, faldgruber og potentialer ved at følge én vej frem for en anden. De skal forholde sig aktivt til, om det er et naturvidenskabeligt eller det såkaldte literacy paradigme, der skal dominere sprogarbejdet.

Ensartede og målbare indsatser

Konceptbaserede indsatser, der bygger på en naturvidenskabelig tilgang til sprog, kender vi fx fra "Fri for mobberi", "SPELL" og "Fart på sproget". Disse koncepter udgør tidens dominerende retning, når det gælder om at styrke børns sprog. Især på Syddansk Universitet er man gået foran i udvikling af en moderniseret førskolepædagogik, der bygger på en naturvidenskabelig interesse for sprog og sprogpædagogik. En tilgang, som i disse år med sine løfter om målelige effekter, nyder stor politisk bevågenhed, ofte kombineret med store projektmidler.

Børn lærer sprog i relationer

Koncepternes fordele er især deres ensartethed, måltrettethed og evidensbaseret. Men paradigmets gevinster modsvarer i høj grad

af udfordringer i professionssyn, sprogsyn og læringsforståelse. Paradigmet bygger på en lineær forestilling om, at hvis man tager et barn ud af dets daglige kontekst, sprogtester det og følger op med strukturerede læringsforløb, vil det give den ønskede sproglige udvikling hos børn. Men det er her de forskellige paradigmer krydser hinanden og forskerne er uenige

I et literacy paradigme er pointen, at børn lærer sprog og bliver succesfulde sprogbrugere ved i tale og skrift at bruge deres sprog i relationer med andre i institutionen og uden for institutionen. Sprog er ikke en kontekstfri aktivitet, men en social og kulturel handling. Sprog- og læringssyn har konsekvenser for, hvordan vi fokuserer og handler som forskere, pædagoger og lærere.

Koncepter kan true pædagogers engagement

Det naturvidenskabelige paradigme har på den anden side

den konsekvens, at lærere og pædagoger kan fralægge sig det didaktiske ansvar for aktiviteten. Konceptet er gennemtænkt og tilrettelagt, så der ikke er levnet de store muligheder for at tage udgangspunkt i de enkelte børns behov og forudsætninger. Det betyder, at ambitionsniveauet for gennemførelse af pædagogiske aktiviteter minimeres til, at pædagogen kan gennemføre en på forhånd tilrettelagt aktivitet.

Dilemmaet mellem de to sprogparadigmer bør løbende være til diskussion og kritisk refleksion i kommuner, på uddannelser og blandt pædagoger. Udviklingsprojekter i Program for Sprog, Læsning og Læring har som sit vigtigste mål at bidrage med ny viden, der kan nuancere og styrke denne vigtige diskussion.

Sprog- og læringssyn har konsekvenser for, hvordan vi fokuserer og handler som forskere, pædagoger og lærere